

ŞİRVAN ŞƏHƏR MƏRKƏZLƏŞDİRİLMİŞ KİTABXANA SİSTEMİNDƏ BIBLIOQRAFİK FƏALİYYƏTİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Vəzufə Xudiyeva

*Bakı, BDU, Kitabxanaçılıq və İnformasiya fakültəsi,
Bibliografiyaşünaslıq kafedrası, Baş laborant
vazufe@mail.ru*

Современного состояния библиографической деятельности централизованная библиотечная система города Ширван

Резюме: В статье говорится о развитии Централизованной Библиотечной Системы (ЦБС) регионе Азербайджанской Республики – в районе Ширван, проявление заботы государства в этой области, о роли обеспечения в повышение интеллектуально-культурного развития населения

Centralized Library System of the city of Shirvan modern state of bibliographic

Abstract: This Article deals with development of Centralized Library Systems (CLS) region - Shirvan region of Azerbaijan Republic, concern for this field provided by our government and the role of library - information supply in increasing intellectual and cultural level of the population.

Açar sözlər: Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, bibliografik fəaliyyət, soraq-bibliografiya aparatı, sosial institut, elektron bibliografik fəaliyyət

Ключевые слова: Централизованная библиотечная система, библиографической работы, справочники Библиография Офис социального института, электронная библиографическая работа

Keywords: Centralized Library System, bibliographic activity, Reference Bibliographical aids, social institution, electronic bibliographic activity

Giriş

Bibliografik fəaliyyətin təşkilində, inkişafında, informasiya mənbələrinin yaradılmasında, informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq müasir texnologiyanın tətbiqi istiqamətlərini nizama salan mərkəzlərdən biri də kitabxanalardır. Təsadüfi deyildir ki, “Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamında (20 aprel 2007-ci il) da aparıcı kitabxanaların qarşısında cəmiyyətin informasiya təminatının həyata keçirilməsi, müasir texnologiyaların tətbiqi və Azərbaycanda kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramının hazırlanması məsələləri ön plana çəkilmişdir.(1)

Cəmiyyətimizin həyatının bütün sahələrində kitabxana bir informasiya ocağı kimi mühüm rol oynayır. Ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni inkişafında kitabxanaların, onların bibliografik fəaliyyətlərinin əhəmiyyəti getdikcə artır. İndi ölkəmizdə böyüklüyündən, kiçikliyindən asılı olmayaraq elə kitabxana

yoxdur ki, orada biblioqrafik iş aparılmasın və ya biblioqrafiyadan istifadə olunmasın. Kitabxanalar sözün əsl mənasında biblioqrafik fəaliyyətin təşkilati mərkəzlərindədir, həm də biblioqrafik informasiyanın yayılması kanallarından biridir.

Azərbaycan Respublikasında kitabxana-biblioqrafiya fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, elmi-mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, cəmiyyətin informasiya təminatının artırılması, o cümlədən respublika kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi məqsədilə respublikamızın prezidenti İlham Əliyev cənabları 6 oktyabr 2008-ci il tarixdə “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının qəbul edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır. Dövlət Proqramının əsas məqsədi ölkədə tarixi-mədəni, ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi sərvətlərin toplanmasını, mühafizəsini və onlardan istifadə imkanlarının artırılmasını təmin etməkdir. Müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun yaradılması, istifadəçilərə göstərilən kitabxana-biblioqrafiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə qaldırılması da müvafiq sahədə qarşıda duran vəzifələrdəndir. Müasir dünyanın inkişaf qanunları ilə uzlaşan kitabxana-biblioqrafiya ehtiyatlarının formalaşması, onlardan səmərəli istifadənin təşkili bu vəzifələrlə sıx əlaqədardır.

Məsələnin qoyuluşu

Qlobal informasiya cəmiyyətinin yarandığı müasir dövrdə elmi biliklərin cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrinə çatdırılmasında biblioqrafik resursların, bu resurslardan səmərəli istifadənin təşkilinin böyük əhəmiyyəti vardır. Azərbaycanın biblioqrafik ehtiyat sistemi zəngin tarixə və mürəkkəb quruluşa malikdir. Bu sosial institutun sənəd kommunikasiyaları sistemində əsas vəzifəsi ilkin sənədlərdən istifadənin təşkili, fəallaşdırılması və nəticə etibarilə cəmiyyətin informasiya tələbatının ödənilməsinə təsir göstərməkdir.

İnformasiya təminatı müasir dövrün və tarixi keçmişin hadisələri ilə yaxından tanış olmağa, ictimai münasibətlərin dərk edilməsinə, həyatda obyektiv baxışın formalaşmasına, eləcə də cəmiyyətin həyat tərzini üçün xarakterik olan etik, hüquqi və estetik normaların mənimsənilməsinə kömək edir və tədris, təhsil və tərbiyə funksiyaları kompleks xarakter daşıyır. Bir-biri ilə qırılmaz surətdə bağlı olan bu proseslər də mütaliənin nəticəsi olaraq cəmiyyət tərəfindən toplanmış biliklərin mənimsənilməsi, bu biliklərin sisteminin yaradılması və şəxsiyyətin inkişafı gedişinin idarə edilməsi kimi ifadə olunur. Bu funksiyaları isə kitabxana-biblioqrafiya fəaliyyəti həyata keçirir. Kitabxanaların səmərəliliyin artırılmasında biblioqrafik fəaliyyətin əhəmiyyəti isə danılmazdır.(3)

Kitabxanalar hər nə qədər yeri internetə buraxmış kimi görünsə də, ehtiyacımız olan məlumatı hər zaman doğru olaraq tapa bilmərik.

Dünyanın əksər ölkələrində cəmiyyətə göstərilən kitabxana xidmətinin, sənəd-informasiya təminatının təşkili səviyyəsi milli prioritetə malik məsələ

kimi qiymətləndirilir və bu sahənin inkişafına həm rəsmi orqanlar, həm işgüzar dairələr, həm də qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən böyük diqqət və qayğı göstərilir. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində kitabxanalara həm də vətəndaşların informasiyaya azad müəssərlik hüququnun reallaşdırıldığı bir məkan kimi də xüsusi önəm verilir. Belə bir yanaşma tərzini dünyanın BMT, YUNESKO və İFLA kimi ən nüfuzlu qurumlarının sənədlərində öz əksini tapmışdır. Kitabxana siyasəti dövlətin həm iqtisadi, həm təhsil, həm mədəniyyət, həm də informasiya siyasətinin üst-üstə düşdüyü sahədir.

Cəmiyyətin sənəd-informasiya tələbatının ödənilməsi funksiyasını həyata keçirən bir təsisat kimi kitabxanalar vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasında zəruri vasitə rolunu oynayır. Kitabxanaların informasiya resurslarının zaman və məkan məhdudiyyəti yoxdur. Digər tərəfdən, kitabxanalar mövcud sənədlərin saxlanma yeri olmaqla yanaşı, müasir texnologiyalar sayəsində informasiya dünyasına açılan qapı rolunu oynayır. Bu gün informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni sahələri əhatə edərək cəmiyyətin inkişafına güclü təsir göstərən əsas amillərdən birinə çevrilmişdir. Hazırda informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin səviyyəsi hər bir ölkənin zehni və elmi potensialının, dövlət idarəçiliyində şəffaflığın və demokratiyanın inkişafının, sosial-iqtisadi problemlərin həllinin, yoxsulluğun aradan qaldırılmasının əsas göstəricilərindən hesab olunur. Son illərdə ölkəmizdə cəmiyyətin sənəd-informasiya tələbatını, o cümlədən ədəbiyyata olan tələbatını daha dolğun şəkildə ödənilməsi və bu işdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə sahəsində bir sıra ciddi addımlar atılmışdır.

Məqalənin yazılmasında əsas məqsəd Aran İqtisadi zonasına daxil olan Şirvan şəhərinin Mərkəzləşmiş Kitabxana Sisteminin əhaliyə kitabxana-biblioqrafiya və informasiya xidmətinin səviyyəsini, müasir vəziyyətini müəyyən etməkdən ibarətdir.

Məsələnin həlli

Biblioqrafik iş müxtəlif növ kitabxanaların əsas fəaliyyət sahələrindəndir və kitabxanaların xidmət etdiyi ərazinin sosial-iqtisadi problemlərilə əlaqədar tələbatlara uyğun gəlməlidir. Biblioqrafik informasiya mənbələrinin yaradılmasında, yayılmasında və bir sistem kimi formalaşmasında məhz kitabxanalarımız mühüm yer tutur. 1976-cı ildən rayon kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi onların biblioqrafik fəaliyyəti üçün yaxşı şərait yaratmışdır. Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemində biblioqrafik fəaliyyət ikipilləli xarakter daşıyır.

Respublikamızda biblioqrafik fəaliyyət sahəsində mühüm həlledici yeri olan Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri (MKS) zəngin universal kitab fonduna malik olan ən böyük şəbəkədir. MKS-ləri artıq 30 ildən çoxdur ki, oxuculara kitabxana-biblioqrafiya xidməti sahəsində əsaslı uğurlara nail olmuş, biblioqrafiya işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinin mühüm

vasitələrindən biri kimi fəaliyyət göstərir. Respublikamızda dövlət kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi kitabxana işinin inkişafında yeni bir mərhələ idi. Məhz bu mərhələdə kitabxana işi sahəsində baş verən çox dərin dəyişikliklər biblioqrafik işin əsaslı şəkildə yenidən qurulmasını tələb edirdi. Bu dəyişikliklər bir çox mürəkkəb problemlərin həll edilməsinə imkan verdi. Belə ki, hər bir şəhərdə və rayonda filial sistemində malik olan, əvvəllər müstəqil fəaliyyət göstərən kitabxanalardan müqayisə edilməz dərəcədə böyük üstünlüklərə və imkanlara malik olan vahid və böyük kitabxana müəssisələri yaradıldı. Vahid kitabxana sisteminin yaranması kəmiyyət və keyfiyyətə böyük və güclü universal kitab fondlarının yaranmasına səbəb olmuşdur. Mərkəzləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq onların funksiyaları daha da genişlənməmişdir.(5)

Şirvan şəhərinin 84.000 nəfər əhalisi var. Əhalinin sıxlığı 1km-1200 nəfərdir. Şirvan əhalisinin 20 967 nəfəri (ali, orta ixtisas, ilk peşə, ümumi təhsil və digər təhsil) təhsillidir. Hazırda Şirvan şəhərində ümumilikdə 30 ədəd kitabxana var ki, bunun da 8 ədədi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində olan kütləvi kitabxanalardır. (8)

Şirvan şəhərində kitabxana işinin tarixi hələ 1950-ci illərə təsadüf edir. Şirvan sakinlərinin elmə, maariflənməyə, informasiyaya olan ehtiyacını ödəmək məqsədi ilə 1954-cü ildə Mərkəzi Kitabxana və uşaq kitabxanası yaradılmışdır. 1958-ci ildən isə digər kütləvi kitabxanalar fəaliyyətə başlayıb. 1979-cu ildən etibarən isə Şirvan şəhərindəki dövlət kütləvi kitabxanalarını özündə birləşdirən Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi yaradılıb.

1954-cü ildən fəaliyyət göstərən Mərkəzi Kitabxana 1982-ci ildən Azərbaycanın görkəmli şairi Seyid Əzim Şirvaninin adını daşıyır. Sahəsi 644kv.m olan Mərkəzi Kitabxana Sistemə daxil olan kitabxana bütün filiallara metodik rəhbərlik edir. Hal-hazırda Şirvan MKS-ə 6 Dövlət kütləvi kitabxanası - Seyid Əzim Şirvani adına Mərkəzi kitabxana, 1 Gənclər kitabxanası, 1 Uşaq kitabxanası, böyüklərə xidmət edən 5 kitabxana filialları daxildir. Kitabxananın 14823 min nüsxə fondu var. 2015-ci il ərzində 2006 nəfər oxucuya 25358 nüsxə kitab, elektron informasiya daşıyıcıları, jurnallar, qəzetlər və digər materiallarla xidmət edib. Statistik məlumatlara əsasən qeyd etmək olar ki, orta hesabla hər 1000 nəfər sakinə il ərzində 1765 ədəd sənədlə xidmət göstərilmişdir. (8)

Şirvan şəhər MKS-nin 5 filialı var. Bu filialların kitab fondu 2638 nüsxə, oxucu sayı hər filial üçün təxminən 365 nəfər, il ərzində kitab verilişi isə 5098 olmuşdur.

Mərkəzi Kitabxana və filiallar 17 ədəd kompüter dəsti ilə təchiz edilib, internet sistemində qoşulub, oxu zalında vi-fi zonası yaradılıb. İnformasiya tələbatçıları sərbəst olaraq internetə qoşulub öz tələbatlarını ödəyə bilərlər.

Soraq-biblioqrafik nəşrlər fondu kitabxananın soraq-biblioqrafiya aparatının bir tərkib hissəsi olmaqla əsas və direktiv xarakterli materialları,

soraq-məlumat ədəbiyyatını, ən mühüm bibliografik vəsaitləri və ödənilmiş arayışlar fondunu əks etdirir. (4)

Şirvan MKS-nin Soraq Bibliografik Nəşrlər Fondunun əsas hissəsini ödənilmiş arayışlar təşkil edir. Kitabxananın bibliografiya şöbəsi müntəzəm olaraq mütəxəssislərdən, idarə və müəssisələrdən aldıkları sorğuları ödəyir. Belə sorğulara bir qayda olaraq mövzuya dair ədəbiyyat siyahısından ibarət olan arayışlarda cavab verilir. Bu arayışları hazırlamaq üçün bibliograf bir çox məlumat mənbələrini nəzərdən keçirir ki, bu da müəyyən vaxt tələb edir. Təcrübə göstərir ki, oxucu sorğuları bir neçə dəfə təkrar olunur. Oxucuların bu cür təkrar sorğularına vaxt itirmədən cavab vermək üçün ödənilmiş arayışlar fondu yaradılır. Belə ki, ödənilmiş arayışlar fondunun dəqiq təşkili, onun ardıcıl olaraq təkmilləşdirilməsi hər bir kitabxananın bibliografik fəaliyyətinin mühüm əsasıdır.

Mərkəzi kitabxananın bibliografik fəaliyyətinin həcmi ilə filialların bibliografik işlərinin həcmi arasında xeyli fərq var. Mərkəzi kitabxananın əsas fəaliyyəti təşkilatı məsələ ilə əlaqədardır və həmçinin bibliografik fəaliyyətin düzgün istiqamətləndirilməsi, yeni tövsiyələr, elmi məsləhətlər verilməsi də bilavasitə mərkəzi kitabxananın işinin başlıca istiqamətidir. Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi elmi tədqiqat işlərinin yaxşılaşdırılmasında fəal iştirak edir, qabaqcıl iş təcrübəsini tətbiq edir. Mərkəzi kitabxana filial-kitabxanaların plan və hesabatlarının tərtibində və göstəricilərin təhlilində fəal iştirak edir. Göstərilən bütün bu vəzifələrin həyata keçirilməsində yüksək ixtisaslı bibliografların və metodistlərin olması da vacibdir. Bu dövrdə metodika və bibliografiya şöbəsinin fəaliyyət dairəsi daha da genişlənmiş və zənginləşmişdir. Belə ki, şöbə soraq-bibliografiya, eləcə də bibliografik informasiya xidmətinin səmərələşdirilməsinə, filial-kitabxanaların bibliografik fəaliyyətinin planlaşdırılması, hesabatların hazırlanması və ümumiləşdirilməsinə öz müsbət təsirini göstərir. Beləliklə, məlum olur ki, MKS-də metodiki bibliografik işin düzgün təşkili sistemin ümumi fəaliyyətinin səmərəlilişdirir, xidmət işini sürətləndirir, zənginləşdirir və yeni nailiyyətlər üçün perspektivlər yaradır.

Kitabxanada 69 nəfər işçi çalışır. Onlardan 57 nəfəri kitabxana işçiləridir. Bu işçilərdən 12 nəfəri ali təhsilli, o cümlədən 11 nəfəri kitabxanaçılıq üzrə ali təhsili, 13 nəfəri isə kitabxanaçılıq üzrə xüsusi orta təhsilli mütəxəssislərdir. (7)

Şirvan şəhər MKS öz işində rəhbərlik üçün Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Nazirlər kabinetinin qərarlarını, Azərbaycan Respublikasının “Kitabxana işi haqqında” qanunu əsas götürmüşdür. MKS-nin kollektivi M.F.Axundov adına Milli kitabxananın, C.Cabbarlı adına Gənclər kitabxanasının, F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanasının da tövsiyələrindən istifadə etməklə əhaliyə kitabxana xidməti işinin daha da səmərəli təşkilinə nail olmuşdur.

Əhalini fəal mütaliyəyə cəlb etmək, siyasi, iqtisadi, hərbi vəziyyətimizi, tariximizi, mədəniyyət və incəsənətimizi geniş oxucu kütləsi arasında təbliğ etmək məqsədi ilə MKS-də vaxtaşırı olaraq mədəni-kütləvi tədbirlər keçirilir. Kitabxananın nəzdində fəaliyyət göstərən “Uşaq kitabxanası” şəhərin azyaşlı sakinlərinə və məktəblilərə kitabxana xidməti göstərir. Uşaq şöbəsinin nəzdində xüsusi olaraq bəzədilmiş və texniki avadanlıqlarla təchiz olunmuş “Nağıl otağı” fəaliyyət göstərir. Öz işini daha yaxşı qurduğu və oxuculara xidmət işində nümunə göstərdiyinə görə uşaq kitabxanası 2011-ci ildə “İlin nümunəvi kitabxanası” nominasiyası üzrə müsabiqənin qalibi olmuşdur.

Kitabxanada oxuculara kömək məqsədi ilə əlifba və sistemli kataloqlar, mövzu və ölkəşünaslıq kartotekaları tərtib edilmişdir. Mərkəzi kitabxananın Oxuculara Xidmət, Uşaq, Kitabışləmə və komplektləşdirmə, Metodika və biblioqrafiya, Kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılması, İnformasiya-resurs şöbələri vardır. Mərkəzi kitabxana oxuculara kitabxana xidmətini daha da yaxşılaşdırmaq, informasiyanı əhalinin bütün təbəqələrinə çatdırmaq, oxucu kütləsinin daha yüksək səviyyədə mütaliyəyə cəlb etmək üçün müxtəlif mövzularda ədəbi-bədii gecələr, disputlar, kitab müzakirələri, söhbətlər, oxucu konfransları, görüşlər və s. mədəni-kütləvi tədbirlər keçirir.

Mərkəzi Kitabxana şəhərin əsas orqanı olan “İşiq” qəzeti vasitəsi ilə şəhərin ictimai-siyasi həyatında baş verən yenilikləri oxuculara çatdırılır. Kitabxanada keçirilən bütün tədbirlər bu qəzetdə və “Mədəniyyət” qəzetində, respublikamızda nəşr olunan digər qəzet və jurnallarda nəşr edilir. Həmçinin kitabxana hər il oxucu marağını nəzərə alaraq müxtəlif qəzet və jurnallara abunə yazılır. Məsələn, təkcə 2015-ci ildə 15 adda qəzet, 5 adda jurnala abunə yazılmışdır. Belə ki, bu nəşr olunan məqalələr də kitabxananın diyarşünaslıq kartotekasında öz əksini tapır.

Metodika və Biblioqrafiya şöbəsinin illik iş planlarına müntəzəm olaraq daxil edilən Diyarşünaslığın təbliği məsələsinə bu il də böyük diqqət ayrılmışdır. Bu məqsədlə metodiki vasitələr hazırlanmış, kitabxana filiallarının işçilərini təlimatlandırmaq üçün metodiki məktublar, tövsiyə ədəbiyyat siyahıları tərtib olunmuş, rayonumuzun tarixi, coğrafiyası, təbiətindən, yaradıcı insanlardan, tanınmış şəxsiyyətlərindən bəhs edən ədəbiyyatların, evlərdə, dini və mədəniyyət müəssisələrində ola biləcək nadir nüsxələrin toplanmasına dair filial işçiləri ilə bir çox söhbətlər aparılmış, yollar göstərilmişdir. Bu mövzu seminarlarda da önə çəkilmiş, daima diqqətdə saxlanılmışdır. Mərkəzi kitabxanada “Diyarşünaslıq” kartotekası tərtib olunmuş, burada 18 yarımbaşlıq yerləşdirilmiş, diyar haqqında rəngarəng materiallar toplanmışdır. (“Şirvanın tarixi”, “Şirvanın folkloru”, “Şirvanda Kitabxana İşləri”, “Şirvanda turizm”, “Şirvan şəhidləri”, “Şirvanın muzey və abidələri”, “Şirvanın pedaqoqları”, “Şirvanda teatr”, “Fəxrımız - qəhrəman Şirin Şükürov”, “Milli qəhrəmanlarımız”, “Şirvanda keçirilən bayramlar”, “Şirvanın yazarları” və s.) adlarında sərgi və guşə təşkil edilmişdir. Sərgidə kitablarla bərabər qəzet və jurnal materialları, tövsiyə ədəbiyyat siyahıları ,

mövzu kartotekaları, sənədlər və şəkillərdə nümayiş olunmuşdur. Bu guşə və sərgilərin tərtib və təşkilində əsas məqsəd diyarla yaxından tanış olmaq istəyənlərə bələdçilik etməklə bərabər, oxucuları, gəncləri öz diyarlarını yaxından tanımağa, onu daha çox sevməyə təşviq etməkdən ibarətdir.

“Folklorumuz və abidələrimiz” adlı bölmədə Uşaq Rəssamlıq məktəbi şagirdlərinin əl işləri və rəsm əsərləri nümayiş etdirilmişdir. Diyarşünaslıq mövzusu həmişə Metodika və biblioqrafiya şöbəsinin diqqət mərkəzindədir.

Kitabxanada ənənəvi kitabxana-informasiya xidmətinin inkişafı üçün yeni müasir meyillərin tətbiqi istiqamətində bir sıra tədbirlər görülür. Bununla yanaşı, bir sıra kütləvi tədbirlər, müxtəlif əlamətdar günlərə həsr olunmuş nəşr sərgiləri keçirilir. Tez-tez oxucuların kitabxana-informasiya resurslarından istifadəsi ilə əlaqədar maarifləndirici tədbirlər keçirilir. Bu tədbirlərdə oxucularla soraq-informasiya aparatlarından istifadə etmək (kataloq, kartoteka sistemi), axtarışı düzgün təşkil etmək barədə söhbətlər aparılır, müxtəlif mövzular üzrə nəşrlər, eləcə də dövrü nəşrlər haqqında məlumat verilir. Bu tədbirlərdə çox zaman əməkdaşlar tərəfindən müxtəlif mövzular üzrə seçilmiş nəşrlərlə bağlı şifahi icmallar da aparılır. Tədbirlər arasında müxtəlif istiqamətlərdə hazırlanmış sərgilər də böyük maraq doğurur. Sərgilər yeni daxil olan ədəbiyyat, müxtəlif əlamətdar hadisələr, aktual məsələlərə həsr edilmiş tematik nəşrlərdən ibarət olur.

Kitabxanada əyani təbliğat vasitələrinin daha geniş yayılmış formalarından biri hərəkətli sərgilərdir. Hərəkətli sərgilərin mahiyyəti müxtəlif orqanlarda məqsədəuyğun mövzulara həsr olunmuş nəşrlərin təqdimatından ibarətdir. Bu növ sərgilər əlavə vəsait tələb etdiyi üçün onları tez-tez təşkil etmək mümkün olmur. Lakin buna baxmayaraq kitabxananın əməkdaşları tərəfindən belə sərgilər uğurla təşkil olunmuş və oxucu kontingentinin genişlənməsinə, insanların kitabxanaya marağının artmasına səbəb olmuşdur.

Kitabxana-informasiya xidmətinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün 2006-cı ildən müxtəlif mövzulu CD-lərdən ibarət fondun da təşkilinə başlanmışdır. Hazırda bu fondada 54 disk vardır. Gələcəkdə bu fondun genişləndirilməsi və zənginləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Oxuculara daha dolğun informasiya xidmətinin həyata keçirilməsi üçün internet xidmətlərindən istifadə olunur. Peşəkar əməkdaşlar oxuculara elmi saytlardan istifadə edilməsi, müxtəlif mövzular üzrə sorğuların formalaşdırılması və bu sorğu üzrə axtarışın aparılması istiqamətində metodiki köməklik göstərirlər. Daha bir xidmət forması kitabxanalararası abonementdir (KAA). Bu xidmət vasitəsilə ölkəmizin digər iri kitabxanaları ilə əlaqələr yaradılır və oxucuların sorğularının daha dolğun ödənilməsi üçün həmin kitabxanaların fondlarından istifadə edilir. Bu əməkdaşlıq qarşılıqlı olduğu üçün həmin kitabxanaların kitabxana-informasiya xidmətində də qarşılıqlı yardımçı olur. Həmin kitabxanalarla koordinasiyanın həyata keçirilməsi işində KAA şöbəsi ilə yanaşı elmi-metodiki, xidmət, biblioqrafiya, xarici ədəbiyyat şöbələri də məşğul olurlar. Metodika-biblioqrafiya şöbənin fəaliyyəti əsasən

filial kitabxanaları şəbəkəsinə metodiki köməklik göstərməkdən ibarətdir. Lakin buna baxmayaraq bu şöbə də kitabxana-informasiya işinin təşkilində bilavasitə iştirak edir.

Şirvan Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana sistemi öz işini əhatə dairəsində olan İHK, 9, 10, 16, 18, 21 sayılı tam orta məktəblər, Təhsil şöbəsi, Peşə liseyi, Şirvan şəhər Humanitar və İqtisadiyyat Kolleci, sənaye müəsisələri, uşağ bağçaları və digər idarə və təşkilatlarla əlaqəli şəkildə qurur.

Şirvan mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemində sənəd informasiya tələbatını, o cümlədən ədəbiyyata olan tələbatın daha dolğun və operativ şəkildə ödənilməsi və bu sahədə informasiya və kommunikasiya texnologiyarından istifadə edilməsi istiqamətində müntəzəm olaraq mühüm layihələr həyata keçirir. Bu sahədə əhəmiyyətli addımlardan biri pərakəndə şəkildə fəaliyyət göstərən müxtəlif kitabxana sistemlərinin vahid strukturunda birləşdirilməsi və tabeçilikdə bütün kitabxanaların Vahid Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana portalının (Shirvan.cls.az) yaradılmasıdır.

Şirvan MKS-də 2014-cü ildən IRBIS 64 proqramından istifadə edilir. IRBIS 64 avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi Rusiya Dövlət Ümumi Elmi-Texniki Kitabxanasının mütəxəssisləri tərəfindən işlənilib hazırlanmışdır və indiyədək müxtəlif versiyaları dünyanın 14 ölkəsindəki 1000-dən artıq kitabxanada tətbiq edilmişdir. Bu Avtomatlaşdırma Sistemi (AS) İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində bütün beynəlxalq tələblərə və müasir kitabxana biblioqrafiya standartlarına və formatlarına cavab verir. Əsas xarakteristikası: Bütün tip lokal şəbəkələrdə işləyir; Korporativ kitabxana sistemlərinə və texnologiyalarına inteqrasiya edilə bilər; WEB-texnologiyası və Z39.50 protokolu ilə uzlaşır; UNIMARC, USMARC, MARC21 və RUSMARC formatlarına tam uyğunlaşır. IRBIS 64 Kitabxananın Avtomatlaşdırılması Sistemində “Komplektləşdirici”, “Kataloqlaşdırıcı”, “Oxucu”, “Kitabverilişi” və “İnzibatçı” avtomatlaşdırılmış iş yeri fəaliyyət göstərir. Bundan əlavə “IRBIS 64 - Tammətli verilənlər bazası”nın “İnzibatçı” və “Oxucu” avtomatlaşdırılmış iş yerləri də fəaliyyət göstərir.

Oxucularla münasibətləri sadələşdirən və digər mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri ilə inteqrasiyanı mümkün edən portalda məlumatların yerləşdirilməsi və elektron mübadilə sisteminin digər funksiyaları ilə kitabxana əməkdaşlarını yaxından tanış etmək məqsədilə treyninqlər keçirilib.

Hal-hazırda Şirvan MKS-də Milli Kitabxana Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birgə hazırladığı Vahid Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana-Informasiya sistemi (ALISA) tətbiq olunur. ULTRA şirkəti bu sistemin işlənilib hazırlanma prosesində dünyanın ən qabaqcıl kitabxana sistemlərinin təcrübəsindən faydalanıb, xüsusi kitabxana işi üzrə mütəxəssis komandası ilə çalışıb. Hazırlanmış ALISA sistemi ən son texnologiyaların tətbiqi ilə işlənmiş veb əsaslı sistemdir. Sistem MARC21, İSO2709, UNİCODE, Z39.50 və digər standart və protokollar üzərində qurularaq istənilən milli, ictimai, özəl,

universitet, məktəb kitabxana proseslərinin tam avtomatlaşdırılması üçün bütün funksionallıqları özündə əks etdirir. Birgə layihə olan ALISA sistemi Milli Kitabxana tərəfindən rayon MKS-lərinə tətbiq olunacaq. Proqram komplektləşdirmə, kataloqlaşdırma, electron kataloq, idarəetmə və təşkilati struktur modulları, ətraflı axtarış, onlayn əməliyyatlar, rezervasiya, kitab verilişi, hesabat və statistika və digər modullardan ibarətdir. Bütün proseslərin reallaşdırılması üçün Azərbaycan Milli Kitabxanasında "Vahid Elektron Kitabxana Qeydiyyat və Məlumatların İdarəedilməsi Sistemi" üzrə avadanlıqların tətbiqi və proqram təminatının yaradılması işləri həyata keçirilib, kitabxana-informasiya şəbəkəsinə daxil olan kitabxanaların məlumatlarının idarə edilməsi və qorunması üçün ekranlaşdırılmış server otağı ("DATA" Mərkəz) yaradılıb.

Yeni texnologiyaların tətbiqi və kitabxanada baş verən texniki dəyişikliklər kitabxanada məkan dəyişikliklərini tələb edir. Yeni binalar, kommunikasiyalar, köhnə binaların yenidən təmiri, qurulması, yeni avadanlıqların əldə olunmasını zəruriləşdirir. Bu ona görə əhəmiyyətlidir ki, kitabxanalar yeni xidmət formaları, həm real, həm də virtual xidmət sferasını yaratmaqla istifadəçilərin tələbatına informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələbləri baxımından cavab verməlidirlər. Bir tərəfdən dəyişmiş istifadəçilər kitabxanaları innovasiyalara doğru itələyirlər, digər tərəfdən dəyişən kitabxana genişlənməyə və istifadəçilərin işdə, təhsildə və başqa sferalarda informasiya və mədəni potensialının dərinləşməsinə kömək edir. (2)

Nəticə

Hər bir ölkədə elmin, təhsilin, incəsənətin, mədəniyyətin inkişafında və təbliğində kitabın rolu əvəzsizdir. Kitab xalqın mənəvi sərvətidir, onun tarixidir. Bu sərvəti gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlayan, bəşəriyyətin sənəd yaddaşı sayılan kitabların və digər çap əsərlərinin, məlumat daşıyıcılarının istifadəsini təşkil edən, biliklərin yayılmasını həyata keçirən kitabxanalar insanların intellektual və peşə səviyyəsinin yüksəlməsində, elmin və texnikanın tərəqqisində müstəsna rol oynayır. Bu baxımdan Şirvan şəhərində də kitabxana işini tənzimləmək, onların fəaliyyətini müasir tələblər səviyyəsinə çatdırmaq, ədəbiyyatın geniş təbliğini və bu sahədə xidmət işini genişləndirmək üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Respublikamızda biblioqrafik fəaliyyət sahəsində mühüm həlledici yeri olan Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri (MKS) zəngin universal kitab fonduna malik olan ən böyük şəbəkədir. MKS-ləri artıq 30 ildən çoxdur ki, oxuculara kitabxana-biblioqrafiya xidməti sahəsində əsaslı uğurlara nail olmuş, biblioqrafiya işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinin mühüm vasitələrindən biri kimi fəaliyyət göstərir. Respublikamızda dövlət kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi kitabxana işinin inkişafında yeni bir mərhələ idi. Məhz bu mərhələdə kitabxana işi sahəsində baş verən çox dərin dəyişikliklər biblioqrafik işin əsaslı şəkildə yenidən qurulmasını tələb edirdi. Bu dəyişikliklər bir çox mürəkkəb problemlərin həll edilməsinə imkan verdi.

Belə ki, hər bir şəhərdə və rayonda filial sisteminə malik olan, əvvəllər müstəqil fəaliyyət göstərən kitabxanalardan müqayisə edilməz dərəcədə böyük üstünlüklərə və imkanlara malik olan vahid və böyük kitabxana müəssisələri yaradıldı. Vahid kitabxana sisteminin yaranması kəmiyyət və keyfiyyətə böyük və güclü universal kitab fondlarının yaranmasına səbəb olmuşdur. Mərkəzləşdirmənin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq onların funksiyaları daha da genişlənməmişdir.

“Oxuculara xidmətin təşkili kitabxana işinin inkişafının bütün mərhələlərində öz təbiəti və struktur quruluşu etibarlı ilə mürəkkəb, çoxcəhətli və geniş məzmunlu anlayış olub həmişə kitabxananın əsas vəzifələrini və bütövlükdə kitabxana işinin mahiyyətini ifadə etmişdir. Cəmiyyətdə kitabxanaların rolu və əhəmiyyəti həmişə oxuculara kitabxana xidmətinin təşkili səviyyəsi, onun keyfiyyəti və əhatə dairəsi ilə ölçülmüşdür”. (3)

Məlumdur ki, biblioqrafiya insanlar arasındakı informasiya münasibətlərini tənzimləyən əlaqə vasitəsidir. Bu mənada cəmiyyətimizin informasiyalaşdırılmasında kitabxanalarda aparılan biblioqrafik xidmətin əhəmiyyəti əvəzolunmazdır. Çünki informasiya tələbatçılarının biblioqrafik təminatı məhz kitabxanada aparılan biblioqrafik informasiya və soraq-biblioqrafiya xidməti zamanı ödənilir. Hər bir MKS-də biblioqrafik informasiya xidməti elə təşkil edilməlidir ki, tələbatçı ona lazım olan informasiyanı tam və dolğun əldə edə bilsin. Bunun üçün isə ənənəvi biblioqrafik xidmət vasitələrindən əlavə, müasir texnologiyadan da istifadə etmək lazımdır. Ölkəmizdə kənd təsərrüfatı və sənaye müəssisələrinin çoxu elmi və elmi-texniki kitabxanalar yerləşən mərkəzdən, ərazi məlumat orqanlarından uzaq olduqları bir vaxtda adları çəkilən müəssisələrin biblioqrafik təminatında MKS-lərin rolu və əhəmiyyəti inkaredilməzdir.

Aydınır ki, MKS-lər ancaq öz fondlarına əsaslanaraq yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin biblioqrafik təminatını ödəmək iqtidarında deyillər. Ona görə də MKS-lər mütəxəssislərin biblioqrafik informasiya tələbatlarının ödənilməsində yüksək səviyyəli kitabxanaların informasiya ehtiyatlarından, ərazi məlumat orqanlarının xidmətlərindən geniş şəkildə istifadə edirlər. Beləliklə də ərazi və sahəvi məlumat orqanlarının olmasına baxmayaraq mütəxəssisləri MKS-in iştirakı olmadan kitabxana-biblioqrafiya xidməti ilə əhatə oluna bilməz. Artıq bu gün MKS-lər ayrılıqda deyil, bir-biri ilə əlaqədar, bir-birini tamamlayan vahid sistem kimi fəaliyyət göstərir. Kompüter texnologiyasının biblioqrafik proseslərə tətbiqi, internet əlaqələrinin genişlənməsi, elektron informasiya daşıyıcılarının ildən-ilə artması MKS-lərdə də bu işlə məşğul olacaq xüsusi şöbənin açılması zərurətini yaradır. Bunun üçün isə birinci növbədə maddi-texniki baza və həmin texnologiya ilə işləməyi bacaran mütəxəssislər olmalıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, artıq bu gün bir çox rayon MKS-də Regional İnformasiya Mərkəzləri yaradılmışdır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bunu bütün kitabxana sistemləri haqqında demək olmaz.

Bütün tip kitabxanalarda olduğu kimi MKS-lərdə də soraq bibliografiya aparatı (SBA) bibliografik fəaliyyətin əsas bazası hesab edilir. SBA-nın əsas məqsədi kitabxana fondunu tam əks etdirməkdən ibarətdir. Onun ayrı-ayrı tərkib hissələri qarşılıqlı əlaqədə olmalı və bir-birini tamamlamalıdır. SBA-nın tərkib və məzmununa kitabxananın xidmət göstərdiyi rayonun profili və onun oxucu kontingentinə təsir göstərir. SBA-nın optimal təşkili, onun elmi idarə olunmasını tələb edir ki, SBA elementlərinin təkmilləşdirilməsi də onun xüsusiyyətləri sistem halında nəzərə alınaraq tərtib edilsin. Bununla əlaqədar olaraq MKS-nin xüsusiyyətlərinə və onun mürəkkəbliyinə diqqət yetirmək lazımdır. SBA-nın bugünkü tərkibi uzun illər davam edən tarixi inkişafın nəticəsidir. Əvvəllər SBA ancaq kitabxana fondunun tərkibini açan kataloqlardan ibarət idi. Daha sonralar SBA-nın tərkibinə müxtəlif məlumat nəşrləri, bibliografik nəşrlər, eləcə də kitabxanada tərtib olunan kartotekalar və əvvəllər yerinə yetirilmiş yazılı arayışlar da daxil edilir. Bu onu göstərir ki, SBA yarandığı gündən bu günə kimi onun tərkibi daima dəyişmiş və təkmilləşmişdir. Bu proses bu gün də davam edir. Belə ki, müasir texnologiyanın, xüsusilə kompüter texnologiyasının bibliografik proseslərə tətbiqi MKS-nin soraq-bibliografiya aparatını daha da zənginləşdirir. MKS-də SBA-nın funksiyaları çox müxtəlifdir və bibliografik fəaliyyətin bütün istiqamətlərində ondan istifadə olunur. Bibliografik proseslərə yeni texnologiyaların tətbiq edilməsi MKS-lərdə ənənəvi kataloq və kartotekaların elektron formaya keçirilməsinə imkan yaradır. Bu məsələnin həlli Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri üçün bu gün ən vacib problemlərdən biridir. Çünki onlarla filial kitabxanaları özündə birləşdirən Mərkəzi Kitabxana fəaliyyət göstərdiyi regionun metodiki mərkəz funksiyasını yerinə yetirir. İnformasiyalı cəmiyyətə keçdiyimiz bir dövrdə MKS-lərin əsas vəzifəsi informasiya ehtiyatlarını yaratmaq və formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində aparılan bibliografik fəaliyyəti daha düzgün və səmərəli təşkil etmək üçün müasir texnologiyadan və ixtisaslı kadrlardan istifadə etmək vacibdir.

Bibliografiya münasibətlərinin ənənəvi formadan elektron formaya keçidinin sürətləndiyi bir vaxtda Şirvan şəhər MKS-də bibliografik fəaliyyətin bir çox sahəsinin transformasiyasına imkan verən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını tətbiq etməyə başlamışdır. Təbii ki, kitabxanada elektron mühitin formalaşması, informasiyanın telekommunikasiya kanalları vasitəsilə ötürülməsi bibliografik məhsul və xidmət modellərinə də ciddi təsir göstərmişdir. Artıq “elektron bibliografiya” adlandırılan yeni və praktiki fəaliyyət sahəsi formalaşmışdır. “Elektron bibliografik fəaliyyət”, “elektron bibliografik informasiya”, “elektron bibliografik resurs”, “elektron bibliografik xidmət”, “onlayn verilənlər bazası” və s. bu müasir fəaliyyət istiqamətini ifadə edən anlayışlardır. (6) Belə bir şəraitdə bölgə olaraq Şirvan MKS-də hələ də təcrübə mərhələsində olan elektron bibliografiyanın komponentlərinin və xidmət mexanizmlərinin lazımi səviyyədə işlənməməsi

qeyd edilən məsələlərin nəzəri-təcrübi aspektlərini nəzərdən keçirmək problemini aktuallaşdırır.

MKS-nin formalaşmasında, fondun mühafizəsində, bütün bu çoxşaxəli fəaliyyətlərin fəvqündə hərtərəfli və intellektual biliyə malik kitabxana işini mükəmməl mənimsəyən, yüksək səviyyəli kitabxanaçı-biblioqraf durur. İxtisaslı, məsuliyyətli və xeyirxah kitabxanaçı-biblioqraf istifadəçi ilə informasiya arasında əsas vasitəçidir. Onların bu sahədəki fədakar əməyi danılmazdır. Bu məsələyə əhəmiyyət verməyən kitabxanalar öz işində müvəffəqiyyət qazana bilməz.

Ədəbiyyat

1. "Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı// Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal. -B., 2009.-№1.s.7.
2. Ağayeva X. Kitabxana innovasiyaları və müasir dünyada kitabxanaların inkişafının perspektivləri// Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.-2015.-№ 2(37).-s.32-38.
3. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика. М.,1990,256с
4. Əliyev Z. Müasir biblioqrafik fəaliyyətin təşkili, inkişafı və tətbiqi məsələləri// Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya.- B.,2009.-№1.- S.91-98.
5. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik, III hissə Kitabxana işi haqqında təlim.- B., 2003.- s. 179
6. Nəbiyeva N. Elektron biblioqrafiya: Ümum-nəzəri yanaşma// Kitabxana-İnformasiya fəaliyyəti və fənlərarası inteqrasiya - Mövzusunda Beynəlxalq Elmi konfranın materialları.Bakı,15 noyabr 2016-cı il.- Bakı: Mütərcim,2016,-s.62.
7. Şirvan Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin statistik və mətn hesabatları-2015.-s.1-4.
8. <http://www.stat.gov.az/source/regions/>